

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Иван Христов Чалъков,

професор по социология в ПУ „Паисий Хилендарски“,

член на научното жури, назначено със заповед на Ректора № Р33-5552 от
29.10.2018.

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен 'доктор'
в област на висше образование „Обществени науки“
професионално направление 3.1. „Социология, антропология и науки за културата“
докторска програма *Социология*

Автор: *Ерхан Рамаданов Ахмедов, редовен докторант катедра „Приложна и институционална социология*

Тема: *„Модернизацията на Китай през втората половина на XX век и първото десетилетие на XXI век (до управлението на Си Дзинпин“*,

Научени ръководители: доц. д-р Мира Радева и доц. д-р Евгений Герчев Кандиларов

1. Общо описание на представените материали

Представената от докторант Ерхан Ахмедов дисертация, автореферат и други приложени материали и документи съответстват на изискванията на нормативните актове за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ - ЗРАС, ППЗРАС и Правилника за развитие на академичния състав на ПУ.

Първо, след внимателно запознаване установих, че дисертацията е оригинален авторски труд на докторанта. Дисертацията се състои от увод, три основни глави, заключение и три приложения (две транскрибирани интервюта с български експерти-китаисти и приложение с обобщени социално-икономически и екологически показатели). Първата глава представя теоретичната рамка на изследването – анализ на основните теории на модернизациите и опит за изграждане на тяхна основа на собствен концептуален модел на китайската модернизация. Втората и третата глава представляват на социално-икономическата, политическа и културна модернизация на Китай съответно през периода 1949-1978 г. и периода 1978-2012 г. Общо дисертацията обхваща 202 страници, от които основния текст е 294 страници, 14 страници технически апарат (заглавна страница, по 1 страница съдържание, списък със съкращения

и декларация, 10 страници с описание на използваната литература и източници) и 20 страници приложения (14 с двете транскрибирани интервюта с български експерти-китаисти и 6 страници с обобщени социално-икономически и екологически показатели).

Докторантът е представил и Автореферат в размер на 36 страници (от които 31 основен текст), който адекватно представя съдържанието и научните постижения на дисертационния труд.

Трето, представени са седем научни публикации на български език по темата на дисертацията. Публикациите ясно потвърждават изследователски интерес в областта на дисертацията.

Представеният от докторанта комплект от други свързани с процедурата материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ (молба до ректора, автобиография в европейски формат, нотариално заверено копие от диплома за висше образование, заповеди за зачисляване в доктоантура и провеждане на изпити, протоколи от катедрени съвети, декларации и справки).

2. Кратки биографични данни за докторанта

Докторант Ерхан Ахмедов е възпитаник на специалност „социология“ в ПУ където завършва бакалавърска степен, след което завършва магистратура по политически науки също в ПУ. Бил съм научен ръководител на бакалавърската дипломна работа която той защити с много добур. Проследявайки целият му творчески път като студент и докторант мога категорично да заявя, че е налице важно развитие в образователните компетенции и изследователските умения да Ерхан Ахмедов, при което той преоделя съществени проблеми при усвояването, осмислянето и анализирането на научната (теоретична и емпирична) информация, особено от гледна точка на критичното и рефлексивно използване на теоретични и методологически подходи при анализа на един и същи данни. Както се вижда от представеният текст – особено не докрай удачния опит за изработване на собствен концептуален модел на китайската модернизация и прилагането му при анализа, докторантът има още да работи върху своята теоретична и методологическа култура, но неговите постижения са достатъчно ясни.

По време на докторантурата Ерхан Ахмедов води преподавателска дейност като асистент в курса по философия за социолози. Опитът от тази нейност показва, че са необходими по-нататъшни усилия за развитие на своите педагогически и преподавателски умения.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Изследването на модернизацията на Китай и процесите, подготвили превръщането на тази страна във втора икономическа сила в света е изключително актуален проблем. За наша-

та общност е важно израстването на специалист със социологически поглед върху развитието на Китай, който да може да се ориентира върху процесите, протичащи днес в тази страна. Успешният опит на Китай да постигне това икономическо развитие при запазване на основните елементи на социалистическата политическа система е важен проблем и през (историческата) социология на социализма и комунизма, където нашата научна общност има определени традиции и успехи. Още повече, че изследването на Ерхан и осъществена в тясна връзка и на основа на добро познание трудовете на други български изследователи – предимно историци и политолози, работещи върху Китай и Далечния Изток.

Дисертационният труд е разработен на основа на използване на източници на български, английски и руски език, но това в никакъв случай не омаловажава неговите резултати. Смятам обаче, че ако запази своя интерес в тази област докторантът задължително трябва да положи усилия да научи писмения китайски език и по възможност поне един от четирите официални езика в тази страна. Това би придало ново качество на неговите изследвания и анализи.

4. Познаване на проблема

Запознаването с текст на дисертацията, автореферата и приложените публикации ме води до извода, че докторантът действително е навлязъл в дълбочина на изследвания от него проблем, проучил е и критически е преосмислил теоретичните подходи към него, и демонстрира завидни емпирни познания върху изучавания предмет. По-ранните публикации показват несъвършенствата и проблемите при неговото навлизане в проблематиката, но тяхното хронологично проследяване и особено представения за защита последен вариант на дисертацията показва напредъка на докторанта.

5. Методика на изследването

В своето изследване докторантът е избрал като теоретична и методологическа рамка теориите за модернизацията, като прави задълбочен анализа на основните от тях. Техният критически прочит му позволява да направи обосновани избори относно основните използвани понятия и принципи на анализа, критериите за разграничаване на периодите в китайската модернизация, както и на основните индикатори, чрез които той проследява постиженията през нейните отделни етапи. Ерхан Махмудов обосновава използването на четирите типа модернизация (икономическа, политическа, социална и културна) и необходимостта от нейното разделяне на два основни периода (от установяването на КНР през 1949 г. до 1978 г. и от 1978 до 2012 г.), а също и отделните по-периоди във всеки от тях. Има какво още да се желае относно пълното експлициране на критериите за разграничение между тези периоди, все

техният избор е достатъчно добре аргументиран и съответства на теоретичния модел, обобщен в края на първата глава

Относно методиката на набиране и анализ на емпиричните данни, то докторантът по разбираеми причини – не познаване на китайски език и липса на възможност да пътува и изследва процесите в Китай на място, се основава най-вече на вторичен анализа на резултати от други изследвания на развитието на Китай, исторически и текущи икономически и други статистически данни, както и постоянно следене през целия период на дисертацията на актуална информация за Китай от електронни медии като БиБиСи и руския и английски версии на официални китайски медии. Трябва да се отбележи и усилието да потърси от първа ръка експертна консултация по темата, за което свидетелстват двете интервюта с двама водещи български китаисти, направени през първата половина от работата върху дисертацията.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд. Приносни моменти.

Давайки характеристика и оценка на дисертацията, ще започна с теоретичната *първа глава*. Първата ми оценка е, че докторантът е взел сериозна критичните бележки и препоръки от многократните обсъждания на отделни части и предишните варианти и ни представя една значително зряла и попромислена теоретично-методологическа рамка на своето изследване. Той ни убеждава че позвана добре основните модернизационни теории и разработките на водещите световни и български учени в тази област, а също и че е развил до голяма степен своите умения за критичното им съпоставяне и анализиране. На места все още се срещат необосновано категорични твърдения и оценки (например при съпоставянето на М.Вебер и С.Тулмин), но като запознат с предшните варианти не мога да не оценя позитивното развитие на докторанта, навярно резултат и от усилията и работата на неговите научни ръководители (особено доц. Е. Кандиларов). Заедно с това опитът за „съставяне на теоретичен“ модел на основа на резултатите от анализа в първа глава не е изцяло удовлетворителен. Съгласен съм с избора на основа на концепцията на Виноградов, акцентуваща на определящата роля комунистическата партия и нейният елит в хода на модернизацията на Китай, както и допълването и с идеята за значението на конфуцианското наследство, подчертавано от автори като Фукуяма, Айзенщат, Уей-Минг и Лиу Фан. Считам обаче крайно недостатъчни двете страници, на които е направен опит за обобщение на този модел, още повече че в хода на своя анализ авторът експлицитно или имплицитно използва понятия и идеи и на други изследователи (виж първата ми критична бележка по-долу).

Втора глава, анализираща първият период от модернизацията на Китай през втората половина на миналия век, макар и относително малка по обем (почти три пъти по-малка от следващата трета глава), лично за мен е особено важна при оценката на дисертацията. В нея при анализа

на емпиричните и исторически данни са проработени подходи и понятия, които след това ще се използват и във третата глава, и които лично за мен за пръв път демонстрират способността на докторанта да мисли „през“ определени теоретични и методологически рамки (например концепцията на Андрей Бунджулов за противоборството между партийна и стопанска номенклатура и свързаната с нея махаловидна динамика на реформите при социализма, ролята на конфуцианското наследство и др.). Същото така в тази глава докторантът демонстрира и способността да удържа и прилага теоретичната и методологическа рамката, обоснована в първа глава, като последователно проследява динамиката на четирите типа модернизация и прилага избраните критерии и индикатори при оценката на нейният ход на всеки от под-етапите на този период (до 1958 г., до 61., до 66 г., след периода на културната революция и смъртта на Мао).

Доколкото Китай е една огромна и сложна страна, оценявам като важно постижение способността на докторанта да подбере най-важните процеси и ги представи чрез подходящи данни – исторически събития, статистически данни, реконструкция на актуалната международна ситуация на Китай към съответния момент и др. Също така искам да отбележа, че едно задълбочаване и допълване на анализа във втора глава и съпоставянето му с резултатите от подобни изследвания върху динамиката на ранните етапи на модернизацията в СССР и други бивши социалистически страни би позволила важни теоретични и емпирични обобщения и бих искал да подтикна докторанта към бъдещи усилия в тази област. Според мен въвеждането на известни ограничения в предмета на анализа и по-ясното фокусиране върху ключови събития и процеси би било особено полезно в тази насока.

Трета глава заема централно място в дисертацията. В нея докторантът обосновава и доказва основната си теза за уникалният характер на модернизацията в Китай след 1978 г., осъществена в рамките на социалистическата политическа система и под ръководството на Китайската комунистическа партия, но при скъсване с ключови догми на марксизма и решително въвеждане обратно на капиталистически методи в икономиката, отваряне към света и подчертано миролюбива (поне в периода 1980-2010) политика. В първите раздели на тази глава Ерхан Ахмедов последователно очертава на основата на ключови събития, решения, икономическа и социална статистика и други данни началото и хода на започнатите под ръководството на Дън Сяопин реформи, включително ролята на експериментирането с реформите в ограничен мащаб и последвалото им тиражиране при успех, въвеждането на специалните икономически зони, умелото съчетаване на реформи в държавния сектор и въвеждане на капиталистически отношения в икономиката. Докторантът последователно представя динамичният (криволинейният?) ход на реформите, техните икономически, социални и културни ефекти, но свързаните с тях нови проблеми и кризисни явления и начина, по който решаването на тези проблеми реактивира трайните напрежения и борби между „лявото“ и „реформаторското“ крило във върхушката на комунистическата партия.

В тази глава е налице всичко добро, което Ерхан Ахмедов е показал във втора глава при следването на избраната методологическа рамка, критерии и индикатори за оценка на модернизацията.

Заедно с това трета глава прави още по-видими и проблемите, с които се сблъсква докторанта. Липсата на промислено ограничаване на анализа в определени области води до едно „разпростиране в ширина“ с цената на отказ от прецизност и дълбочина, повтаряне на едни и същи схеми на обяснение, честно неяснота при подбор на теми и данни. Така на места читателят е буквално затрупан с нови цифри и данни, които уж представят поредния етап от реформите, без обаче да се отиде „зад тях“ и се излязат нови напрежения, нови процеси и рискове. Това „разливане“ по повърхността пречи на докторанта например да проследи върху този нов период степента, в който работи например концепцията за махаловидната динамика на реформите при комунизма на Андрей Бунджулов, да добави нови елементи и нюанси. И това е само един пример. Оценката ми е, че в тази глава докторантът в най-малко степен е отчел критичните бележки и препоръките от предишните обсъждания на текста. Именно тук в най-голяма степен проличава негативният ефект от липсата на достатъчно ясен собствен модел на модернизацията със негови експлицитно формулирани хипотези и теоретични понятия, който да бъде използван като критерий за подбор и анализ на необятната емпирична информация. Разграничението между четирите вида модернизация и свързаните с него индикатори се оказва твърде ограничено и пречка да се достигне до действителни теоретични постижения и научни приноси. А също и да формулира хипотези и предизвикателства, от гледна точка в един бъдещ анализ да оцени дейността на сегашният китайски лидер Си Дзипин, който за изминалите няколко години не се поколеба за използва силови методи и върне обратно в Китай почти 3000 китайски милиардери живеещи в Европа и САЩ, а също да превърне цяла провинция (Сицзян) в един огромен концентрационен лагер в който най-новите информационни и комуникационни технологии се използват за създаването на един свят, описан от Дж. Оруел в книгата му „1984 г.“

Без изненада, в заключението докторантът обобщава по избраните индикатори установените от него резултати от икономическата, социална, политическа и културна модернизация на Китай. Твърдя, че вън от уникалния мащаб и смелост на реформите в Китай (които са сравними с иначе много по-скромните като мащаб и дълбочина реформи в други бивши комунистически страни като НЕП на Ленин, чешката „Прахка пролет“, реформите на Кадар в Унгария и др.) и основателно подчертаваната в анализа роля на конфуцианството (но странно че тъкмо в трета глава за нея се говори най-малко), в тези резултати остават в рамките на вече известните анализи и обобщения за социалистическата модернизация.

7. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Представените от Ерхан Ахмедов публикации отразяват важни етапи от работата на докторанта върху темата на дисертацията като отразяват нейни междинни резултати. Те по-

казват и неговата активност и ангажираност през периода на докторантурата и усилията му да представи своите научни приноси пред българската научната общност. Трябва да се отбележи обаче, че всички публикации са в сборници с доклади от участия в конференции и научни форуми. Бих препоръчал на докторанта в бъдеще да се ориентира в по-голяма степен към публикации в реферирани научни списания, по-възможност и на чужд (английски) език.

8. Лично участие на докторанта(ката)

Дисертацията, постигнатите в нея научни резултати и представените научни публикации са авторско дело на докторанта, резултат от самостоятелна работа и осмислената на направените критики и препоръки от колеги и научни ръководители, което съм наблюдавал през години на неговата научна дейност в ръководената от мен катедра „Приложна и институционална социология“. Научните приноси са ясно формулирани, като доминират тези с научно-приложен характер.

9. Критични забележки и препоръки

Имам две основни критични бележки. Първата е, че въпреки посоченият по-горе приносен момент в верифицирането и емпиричното обосноваване на евристичността на модела на „множествената модерност“ на Айзенщат, *все още опитът са критическа оценка и синтез на различните теории за модернизация предстои* – как точно се съчетава „ядрото“ на модернизацията, очертано от класическите теории с идеята за „множествената“ и „паралелна“ модернизация? Къде точно е границата, когато социалното, икономическо, политическо и културно развитие на дадена страна преминава в нещо друго и към което понятието за модернизация повече не може да бъде приложено? – Авторът не дава убедителен отговор на тези въпрос, но съм убеден че те ще стават все по-актуални на фона на протичащите развития както в отдавна модернизирания „Запад“, така и в пост-комунистическото пространство, в Китай и редица други държави от Близкия изток, Азия, Африка и т.н.

Важна критична бележка засяга методологическата част (първа глава). Авторът обобщава различните модернизационни теории като се почне от класическия модел на Ростоу до концепциите на Уолърстийн, Мур Младши, Фукуяма, Айзенщат, както и фокусираните върху китайския случай концепции на Уей-Минг, Лиу Фан и Виноградов. Като дава оценка на концепцията на Айзенщат за множествените модернизации, Ерхан обаче пропуска една станала популярна теория от последните години – тази за „заплетените модерности“ (entangled modernities) на цюрихския етнолог Шалими Рандерия (Shalini Randeria), която е близка до модела на Айзенщат, но заедно с това съществено го разширява и допълва. Второ, доколкото става дума за „социалистически/комунистически тип модернизация“ от анализа във втора и трета глава ясно се вижда, че Ерхан Ахмедов използва на много места като работни понятия

идеи от работите на български изследователи работещи в рамките на историческата социология на социализма например тезата на Андрей Бунджулов за махаловидната динамика на реформите при социализма, за важността на разграничението между партийна и стопанска номенклатура, концепцията на Иван Чалъков за социотехническите мрежи на иновациите при социализма и неговата критика на модела на Янош Корнай, важни идеи на Андрей Райчев, Георги Димитров за процеса на модернизация и спецификата на българската модернизация и др. Техните концепции обаче практически не са анализирани в първа глава, което считам за съществена празнина в модел. Доколкото съм запознат с предишните варианти на дисертацията, мога да си обясня това с факта, че идети на българските социолози с включени при последните доработки на текста, което обаче не отменя проблема за тяхното експлицитно и критично инегриране в един цялостен теоретичен модел на китайската модернизация

Второ, навярно поради сложността на предмета, но не само, на редица места в анализа може да се открият прибързани оценки и не докрай обосновани твърдения, което говори за трудности при овладяване на данните и тяхното интерпретиране от гледна точка на избраната методология. Пример за това е прилагането на разработената от мен концепция за развитието на иновациите в рамките на социалистическата икономика и ролята на различните крила на номенклатурата в този процес. Основавайки се са на една от поредицата мои публикации по темата, авторът приема идеята за важността на създаването на „инфраструктурата“, т.е. изграждане на компетентни специалисти и мрежа от образователни, научно-изследователски и информационни звена, както и една минимално ниво на индустриализация в даден сектор, за да бъде изобщо възможно копирането на иновации от по-развити страни и създаване и въвеждането на собствени оригинални иновации. И където особено при последните, поради липса на частна собственост (когато загупите са за сметка на предприемача или частната корпораци) рискът и неуспеха от въвеждането на иновации създава сериозно напрежение между различните крила на номенклатурата. Оценявайки китайските програми за иновации от 80-те и 90-те години Ерхан Махмудов категорично заключава, че „нищо подобно не се случва в страната“ и номенклатурата е единна. За да заключи буквално в следващия параграф, че делът на новите продукти в китайската индустрия остава нисък и въвежда странното, бих казал наивно и без познаване на литературата по въпроса, разграничение между „нов продукт“ и „иновативен продукт“. Мисля че тук самоувереността и категоричността на докторанта му води просто до неверни тези. В последващи изследвания съм показал наличието на указания от мен конфликт между партийна и стопанска и научна номенклатура именно върху примера на развитият Китай и продължавам да твърдя, че административните йерархии на социализма пораждаат перманентни проблеми пред иновационното развитие и особено при въвеждането на радикални, т.е. новост в световен мащаб и с голям риск, иновации.

Подобна категоричност е опасна и ако докторантът не отчете този проблем липсата на самокритичност и ясно осъзнаване на сложността на изследвания проблем биха благоприятствали развитие на опростенчество и догматизъм. В съчетание с едни по-сериозни административни и научни позиции това би довело до тъжни, ако не използваме по-силни думи, последици за развитието на Ерхан Ахмедов като изследовател, още повече подобна категоричност на фона на ограничения собствени знания той прояви и по отношение на студентите по време на задължителните часове като асистент.

10. Лични впечатления

Познавам Ерхан Ахмедов повече от 15 години, когато той започва като студент в бакалавърската програма по социология. През годините той се прояви като последователен и упорит в усвояването на преподавания материал студент, със траен и системен интерес към изследване на икономическите и политически процеси в комунистическите и пост-комунистическите общества. По време на докторантурата той се прояви като упорит и способен за научно развитие млад колега.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

С представената дисертация, своите публикации и с поведението си като докторант Ерхан Ахмедов демонстрира сериозно израстване в своята теоретична и методическа подготовка и професионални умения. Имайки предвид сложността и мащабността на избраната тема, наличието на научни приноси и образователно-изследователския характер на обучението в докторската програма по социология, предлагам на уважаемото научно жури да се присъди на Ерхан Рамаданов Ахмедов научната и образователната степен „Доктор” по социология - област на висше образование „Обществени науки“, професионално направление 3.1. „Социология, антропология и науки за културата“.

25 януари 2019 г.

Рецензент:

Проф. д-р Иван Чалъков